

“AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ÖMÜRBOYU TƏHSİL ÜZRƏ MİLLİ KVALİFİKASIYALAR ÇƏRÇİVƏSİ”NİN TƏSDİQ EDİLMƏSİ PEŞƏ TƏHSİLİNİN İNKİŞAFINA BÖYÜK TƏKAN VERƏCƏK

Rəsul Əsgərov,
*Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
Peşə-ixtisas təhsili şöbəsinin müdiri, əməkdar müəllim*
E-mail: resul1940@mail.ru

Malik Qurbanov,
*Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Peşə-
ixtisas təhsili şöbəsinin baş mütəxəssisi və dissertantı*
E-mail: tehsilproblemleri@mail.ru

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 18 iyul tarixli, 31 nömrəli Qərarı ilə “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi” (AzMKÇ) təsdiq edilib. Bu sənəd Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 19 yanvar tarixli, 995 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın həyata keçirilməsi ilə bağlı “Fəaliyyət Planı”nın və “Ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiya Çərçivəsinin təsdiqi” (3.3.3.) yarımbəndinin icrasını təmin etmək məqsədi daşıyır. AzMKÇ konseptual baxımdan Avropa Ali Təhsil Məkanının Kvalifikasiyalar Çərçivəsi (AATMKÇ) və Ömürboyu təhsil üzrə Avropa Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin (ÖTAKÇ) meyarlarına uyğun hazırlanmışdır.

Sənəd “Ümumi müddəalar”, “Əsas anlayışlar”, “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin məqsədləri”, “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin səviyyələri və onları təsdiq edən sənədlər”, “Qurumların öhdəlikləri”, “Təhsilin

keyfiyyətinin təmin olunması” kimi 6 bölmədən və bir əlavədən (“Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsində səviyyə deskriptorlarının (təsviri) ibarətdir. AzMKÇ-nin “Ümumi müddəalar” bölməsində ilk dəfə olaraq Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin milli kvalifikasiyaların sistemləşdirilməsi üçün bir vasitə olması, onun bütün təhsilənlər, təhsilverənlər və işəgötürənlər üçün hazırlandığı və milli kvalifikasiyaların beynəlxalq kvalifikasiyalara uyğunluğuna xidmət etdiyi göstərilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, kvalifikasiyalar təhsilənlərdən tələb olunan təlim nəticələrinin minimum səviyyəsini əks etdirməklə təsvir edilir, əmək bazarının tələblərinə və peşə standartlarına uyğun müəyyən olunur. Həmçinin bütün kvalifikasiyalar bilik, bacarıq və müstəqillik (məsuliyyət) baxımından təsvir edilir və AzMKÇ-nin səviyyələri ilə əlaqələndirilir. Bütün kvalifikasiyaların keyfiyyəti təmin olunur. Keyfiyyətin təmin edilməsi bütün müvafiq prosesləri – gözlənilən təlim nəticələrinin təsvirini, hər bir şəxsin təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini və təsdiq olunmasını özündə ehtiva edir. “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi”ndə ilk

dəfə olaraq təhsil, o cümlədən peşə təhsili ilə bağlı bir sıra əsas anlayışların mənalari ifadə olunmuşdur ki, hər bir pedaqoji işçinin onları bilməsi olduqca vacibdir:

- **Kvalifikasiya** – şəxsin müvafiq standartlara uyğun olan təlim nəticələrinin əldə edilməsi haqqında səlahiyyətli qurum tərəfindən aparılan qiymətləndirmə və təsdiqetmə prosesinin rəsmi nəticəsidir.

- **Kvalifikasiya üzrə deskriptorlar** – milli səviyyələrə istinad olunmaqla, kvalifikasiyalari və gözlənilən təlim nəticələrini təsvir edən ümumi müddəalardır.

- **Kvalifikasiya sistemi** – təhsili vətəndaş cəmiyyəti və əmək bazarı ilə əlaqələndirən, eləcə də təlim nəticələrinin tanınmasına yönəldilən bütün fəaliyyət növləridir; bu fəaliyyət növlərinə kvalifikasiyalar üzrə siyasətin müəyyənləşdirilməsi, təlim prosesinin təşkili və həyata keçirilməsi, institusional dəyişikliklər, maliyyələşdirmə, keyfiyyətin təmin olunması, qiymətləndirmə, təlim nəticələrinin təsdiqlənməsi və sertifikatlaşdırılması aiddir.

- **Kvalifikasiya standartı** – müxtəlif səviyyələrdə kvalifikasiyaların verilməsi üçün tələb olunan kompetensiyaları (səriştələri), təlim (öyrənmə) nəticələrini və qiymətləndirmə meyarlarını təsvir edən sənəddir və s.

Məlum olduğu kimi, kvalifikasiya termini **üç mənada** işlədilir:

- *hər hansı əmək növünə yararlılıq dərəcəsi;*

- *hazırlıq səviyyəsi;*

- *peşə, ixtisas (bax: С.И.Ожегов. «Словарь русского языка. Издательство Советская Энциклопедия, Москва, 1964, стр. 265).*

- **deskriptor** – təlim (öyrənmə) nəticələrinin xarakterik xüsusiyyətlərinin, bilik və bacarıqların təsviri;

- **keyfiyyət** – hər hansı bir obyektin (məhsulun və ya xidmətin) konkret müəyyən olunan və nəzərdə tutulan ehtiyaclara, standartlara cavabvermə qabiliyyətini özündə ehtiva edən xüsusiyyət və əlamətlərin cəmi;

- **keyfiyyətin təmin olunması** – milli və ya institusional səviyyədə qəbul olunmuş proses, yaxud bir sıra proseslər;

- **kompetensiya (səriştə)** – şəxsin hər hansı bir işi düzgün icraetmə bacarığı; hər hansı bir fəaliyyət və ya tədqiqat sahəsində, eləcə də

peşəkarlıq və şəxsi inkişaf prosesində bilik, bacarıq, sosial və ya metodoloji qabiliyyətlərdən istifadəetmə bacarığı; müvafiq bilik, bacarıq və yanaşmadan istifadə edərək, fəaliyyəti peşəkar mühitdə tələb olunan standartlara uyğun icraetmə bacarığı;

- **təlim nəticələri** – təhsilalanın nələri bildiyini, mənimsədiyini və təlim prosesini bitirdikdən sonra nəyi edə biləcəyini göstərən, eləcə də bilik, bacarıq və kompetensiyaları (səriştələri) müəyyən edən göstəricilər;

- **proqram üzrə təlim nəticələri** – hər hansı bir dərəcə proqramı üzrə təhsilini başa vuran təhsilalanın nəyi bilməli, anlamalı və etməli olduğunu təsvir edən 15-20 ifadəlik sistem;

- **təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi** – müəyyən olunmuş meyarları (təlim nəticələri ilə bağlı gözləntilər, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi) əsas götürərək, şəxsin bilik, bacarıq və kompetensiyalarının (səriştələrinin) qiymətləndirilməsi prosesi və s.

“Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin məqsədləri” bölməsində kvalifikasiyaların keyfiyyətinin və şəffaflığının artırılması, kvalifikasiyalar üzrə təhsil standartlarının və təlim nəticələrinin müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirilməsi üçün vahid tələblərin təmin edilməsi, kvalifikasiyalari müəyyənləşdirərkən, cəmiyyətin və əmək bazarının mövcud ehtiyaclarının nəzərə alınması və bununla da milli-iqtisadi fəaliyyətin gücləndirilməsi, təhsil və təlim sahələri ilə əmək bazarı arasında əlaqələrin təşviqi, ömürboyu təhsilin dəstəklənməsi, qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə olunan səriştələrin tanınmasının təmini, Azərbaycan Respublikasında verilən kvalifikasiyaların keyfiyyətinin və beynəlxalq kvalifikasiyalarla müqayisə olunabilmə aspektinin xaricdə daha geniş tanınması, insan resurslarının rəqabətqabiliyyətliliyinin və mobilliyinin artırılması yolu ilə təhsilalanların, işçilərin milli və beynəlxalq mobilliyinin dəstəklənməsi, təhsil və təlim sahələrində həyata keçirilən islahatların ardıcılığının təmin edilməsi məsələlərinin şərhli aydın şəkildə verilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinin səviyyələri və onları təsdiq edən sənədlər”

bölməsində AzMKÇ-nin 8 səviyyədən ibarət olduğu göstərilmişdir. Burada 1-ci səviyyə ən aşağı, 8-ci səviyyə isə ən yuxarı sayılır. Səviyyə deskriptorları Sənədin əlavəsində əks olunmuşdur.

Kvalifikasiyaların səviyyələri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

1-ci səviyyə – ibtidai təhsil haqqında sənəd; ibtidai təhsildən aşağı olmayan ümumi təhsil almaqla iş yerində təcrübə; qısamüddətli təlim və yaxud kurslar barədə sertifikat;

2-ci səviyyə – ümumi orta təhsil haqqında attestat; ümumi orta təhsil almaqla, təcrübə və peşə hazırlığı (təhsil müəssisəsi bazasında qısamüddətli kurslar) barədə sertifikat;

3-cü səviyyə – ilk peşə-ixtisas təhsili haqqında diplom (sertifikat), (yalnız peşə təhsili verən kvalifikasiyalar); ümumi orta təhsil almaqla, təcrübə və (və ya) peşə hazırlığı (1 ilədək peşə hazırlığı proqramları əsasında tədris müəssisəsi bazasında kurslar) nəticəsi haqqında sertifikat;

4-cü səviyyə – tam orta təhsil haqqında attestat; ilk peşə-ixtisas təhsili haqqında diplom sertifikat (tam orta təhsil və peşə təhsili verən kvalifikasiyalar); tam orta təhsil bazasında ilk peşə-ixtisas təhsili haqqında diplom (sertifikat); təcrübə və ya peşə hazırlığı (1 ilədək peşə hazırlığı proqramları əsasında təhsil müəssisəsi bazasında kurslar və əlavə peşə təhsili kursları) haqqında sertifikat;

5-ci səviyyə – orta ixtisas (subbakalavr) təhsili haqqında diplom (tam orta təhsil və ya ilk peşə-ixtisas təhsili bazasında); təcrübə;

6-cı səviyyə – bakalavr diplomu; baza ali tibb təhsili diplomu; orta ixtisas təhsili (və ya tam orta təhsil) bazasında təcrübə əsasında əldə edilmiş nəticələr barədə sertifikat; bakalavrdan sonra təcrübə;

7-ci səviyyə – magistr diplomu; rezidentura təhsili diplomu; əlavə təhsil; təcrübə;

8-ci səviyyə – müvafiq olaraq fəlsəfə doktoru və elmlər doktoru diplomları; əlavə təhsil; təcrübə.

Göründüyü kimi, ilk peşə-ixtisas təhsili 2-4-cü səviyyələri, əlavə təhsil üzrə kvalifikasiyalar 3-8-ci səviyyələri əhatə edir. Əlavə təhsil ilk peşə-ixtisas, orta ixtisas təhsili (subbakalavr) və ali təhsil pillələrində qazanılmış kompeten-

siyaların (səriştələrin) yeniləşdirilməsini, təkmilləşdirilməsini və şaxələndirilməsini təmin edir. Əlavə təhsili təsdiq edən sənədlərdə AzMKÇ-nin səviyyəsi və qazanılan kompetensiyalar (səriştələr) göstərilir. 3-7 səviyyələrdə əks olunan kvalifikasiyalar əmək bazarında konkret peşə və ixtisaslar ilə bağlıdır və bu kvalifikasiyalar peşə standartlarına əsaslanır. Bura ilk peşə-ixtisas təhsili, orta ixtisas (subbakalavr) təhsili, bakalavriat, baza ali tibb təhsili, magistratura təhsili və rezidentura, həmçinin əlavə təhsil üzrə müvafiq kvalifikasiyalar daxildir.

AzMKÇ-də olan yeniliklərdən biri də konkret olaraq Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası və tabeliyində təhsil müəssisələri olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları kimi qurumların öhdəliklərinin göstərilməsidir. Sənəddə qeyd edilmişdir ki, təhsilin hər bir pilləsi və əlavə təhsilin istiqamətləri üzrə təhsilin keyfiyyətinin təmin olunmasını Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi həyata keçirir. Bu o deməkdir ki, AzMKÇ müntəzəm olaraq təhlil edilməli, təhsil və təlim müəssisələrində təhsil fəaliyyəti ilə məşğul olan elmi müəssisələrdə keyfiyyətin daxili təminatı sistemi yaradılmalı, keyfiyyətin qiymətləndirilməsi meyarları hazırlanmalı, kvalifikasiyalar müvafiq dövlət təhsil standartlarına əsaslanmaqla əmək bazarının təhlili və proqnozlaşdırılması, peşə və ixtisaslara, eyni zamanda səriştələrə olan ehtiyac əsasında müəyyənləşdirilməli, təhsil proqramlarının (kurikulumların) hazırlanması, qiymətləndirilməsi və təsdiq edilməsi prosesləri təlim (öyrənmə) nəticələrinə əsaslanmalı, təlim nəticələri kvalifikasiya verən müəssisələr tərəfindən qiymətləndirilməli və təsdiqlənməlidir. Ümumi təhsil proqramı üzrə təlimin nəticələri Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən qiymətləndirilməlidir.

Son zamanlar peşə təhsili ilə bağlı qəbul edilmiş bütün sənədlərdə, o cümlədən, "Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi"ndə əmək bazarı ilə əlaqələrin gücləndirilməsinə xüsusi yer verilmişdir. "Qurumların öhdəlikləri" bölməsində Azərbaycan Respublikasının Təhsil Na-

zirliyi və Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin ayrı-ayrılıqda hər birinin, həmçinin birlikdə hər ikisinin öhdəlikləri qeyd edilmişdir.

Sənəddə göstərilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası fəlsəfə doktoru və elmlər doktoru elmi dərəcələri üzrə dissertasiyaların və sənədlərin, elmi müəssisənin və ali təhsil müəssisəsinin vəsatəti əsasında dosent və professor elmi adları almaq üçün təqdim edilmiş sənədlərin, eləcə də xarici ölkələrdə verilmiş elmi dərəcə və elmi adlar haqqında sənədlərin ekspertizasını həyata keçirir və ekspertiza nəticələrinin təsdiqlənməsi əsasında fəlsəfə və elmlər doktorlarına vahid formalı dövlət sənədi – diplom, elmi adların iddiaçılarına isə müvafiq olaraq vahid formalı dövlət sənədi – attestat verir, tabeliyində təhsil müəssisələri olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları təhsil və peşə standartlarına dair təkliflər verir, kvalifikasiyaların keyfiyyətinin təmin olunmasında iştirak edirlər.

Yeni qəbul edilmiş AzMKÇ-nin tələbləri baxımından maraqlı tərəflərin müxtəlif fərdi söylərinin, ilk peşə-ixtisas təhsili pilləsinin də təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutan layihələrin sistemli yanaşma çərçivəsinə salınmasına və daha dayanıqlı hala gətirilməsinə ehtiyac vardır. Peşə standartlarının hazırlanması və Milli İxtisas Çərçivəsinin tətbiqi ilə əlaqədar şəraitin yaxşılaşdırılması daha münasib keyfiyyətə təminat meyarlarının tətbiqinə yeni yanaşmadır. Xüsusilə, peşə təhsili müəssisəsi səviyyəsində, regional, sektoral və milli səviyyələrdə iqtisadi sektorlar və sosial tərəfdaşlarla əlaqələri gücləndirmək üçün sistemlik işə və daha ciddi dialoq təşkil etmək üçün əmək bazarına dair məlumatların keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına ehtiyac vardır. Peşə təhsili və təlimi (PTT) müəssisələrinin idarəçiliyindən əlavə, PTT haqqında yeni qanun, AzMKÇ peşə təhsili müəssisələri və biznes qurumları arasında əlaqələr üzrə yeni qanunvericilik bazası yaratmaqla, həmçinin əmək bazarına və əlavə təhsilə yol kimi PTT-nin rolunu

aydınlaşdırmaqla, PTT-nin nəticələrinə daha çox diqqət ayrılması tələb olunur. İlk təcrübi standartlar aparıcı müəssisələrlə sıx əməkdaşlıq şəraitində hazırlanır, lakin əmək bazarının tələbatlarının necə müəyyənləşdiriləcəyinə dair konsensus hələlik əldə edilməmişdir. Mövcud palatalar və ya sosial tərəfdaş strukturları vasitəsi ilə təmsil edilən sektoral təşkilatların olmaması əmək bazarı ilə təhsil sistemi arasında bacarıqlara dair dialoqu praktiki olaraq mümkünəşir. Pilot layihələrdə təlim standartlarının hazırlanması istisna olmaqla, peşə standartlarından necə istifadə ediləcəyi də aydın deyildir. “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi”nin təsdiq edilməsi peşə standartlarını, yaşlıların bacarıqlarının yüksəldilməsi və ixtisaslarının artırılması üçün təlim standartlarını, həmçinin ilkin təhsil və müvafiq hallarda, orta ixtisas təhsili və ali təhsil ixtisasları üzrə təhsil standartlarını inteqrasiya etməklə bu əlaqələrin yaradılmasına geniş imkanlar açır. “Peşə təhsili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun və digər müvafiq qanunvericilik aktlarının təhlili göstərir ki, yeni qanunla yaradılmış hüquqi baza MİÇ üçün çox münasibdir. Normativ aktlar dövlət tərəfindən qəbul edilmiş bütün sənədlər, o cümlədən, yaşlıların təlimi üçün sertifikatlaşdırma üzrə olduqca aydın prinsipləri ümumiləşdirir. Bundan əlavə, ümumi təhsil islahatları, milli kurikulum, PTT üzrə pilot layihələr, ƏƏSMN-nin təşkilatçılığı ilə hazırlanmış peşə standartları və təhsil sahəsində islahatlar vasitəsi ilə təlim nəticələrinin müəyyənləşdirilməsi və istifadəsi kimi məsələlər daima inkişaf etməkdə və təkmilləşməkdədir. Həm sertifikatların, həm də Dövlət Təhsil Standartlarının əsas təlim nəticələrini təsvir etmələrinə böyük ehtiyac vardır. Bundan əlavə, unifikasiya, modulyarizasiya və kreditdən istifadəyə doğru inkişaf olduğu üçün akkreditə edilmiş sənəd və vahidlərin məlumat bazaları yaradılmalıdır ki, bunlar da ölkəmizdə təhsil islahatlarının inamla davam etdiyini göstərir.